

MODERNİTENİN İSLAM AİLESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Y. Doç. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

Toplumun çekirdeğini aile teşkil eder. Bir toplumun, bir milletin geleceği konusunda değerler açısından aile yapısına bakarak belirleyici bir tahminde bulunulabilir. Değerler; kültür ve topluma anlam ve önem veren ölçütlerdir.¹ *Değerler paylaşılırlar*; kişilerin çoğunluğu değerler üzerinde uzlaşmıştır. *Ciddiye alınırlar*; zira değerler sosyal ihtiyaçların karşılanmasında fert ve topluma motivasyon işlevi kazandırır. Değerler coşukularla birlikte bulunur; kişiler yüce değerler için özveride bulunur; savaşır ve hatta ölürlür.² Burada sözü edilen değer, kaynağı aşkın olan bir güce dayanır ki, biz buna manevi değerler adını veriyoruz. Toplumumuzun yüzde doksanı müslüman kabul edildiğine göre, bizde en üst kimlik din olup, yegane değer ölçümüz de, İslamiyettir.

İslamiyette aile yapısı kutsaldır. İslam ailesi, bu kutsallığı en yüce değer kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ve sahih Sünnetten alır. Bu yüzyılın başından itibaren pozitivist anlayış ve düşünce biçimlerinin ülkemiz kültür ve düşünce havzalarını etkilemeye başlamasıyla birlikte gelen, hayatın tüm alanlarından dinin kovulma girişimleri, aile hayatımıza da sirayet etmiş ve aile yapımız büyük yara almıştır. Bu durum sosyal bilimciler tarafından teşhis edildiği halde, tedavide başka metodların kullanılmaya kalkışılması, dahası, insanın fıtratına aykırı yöntemlerin tatbiki, yarayı iyileştireceği yerde daha da derinleştirerek vahimleştirmeye katkı yapmıştır. Son yıllarda aile üzerine araştırma yapacak kurumların artmış olması ve hatta kadın ve aileden sorumlu bakanlıkların ihdas edilmesi, bu hastalığı tedavide başarılı olur anlamına gelmez. Çünkü, hastalığın tedavi yöntemi yanlıştır. Seküler bir zihniyetle olaya yaklaşmak değil hastalığı ortadan kaldırmak, bilakis daha da müzminleştirmeye, içinden çıkılması gitgide zorlaşacak bir boyut kazanmaya sebep olacaktır.

GELENEKSEL AİLEDEN ÇEKİRDEK AİLEYE EVRİLME

Günümüzün batı toplumlarında modernite, fertte her

türlü mensûbiyet duygusunu yoketmekle kalmadı, aile hayatına da büyük darbe indirdi. Bugün batı toplumunda aile kurumunun var olup olmadığı pekâlâ sorgulanabilir.³ Sosyoloji bilimine göre aile, en az iki yetişkin insandan ve çocuklardan meydana gelen kurumlaşmış bir biyolojik toplumsal grup olarak tanımlanır⁴ ki buna, çekirdek aile denmektedir. İslami geleneğe göre ise, aileyi, anne-baba, çocuklar, dede ve nineden müteşekkil bir grup olarak tanımlamak mümkündür. Dikkat edilirse geniş ailenin bu tanımında en az iki-üç kuşak bir arada yaşayabilmektedir.⁵ Öteden beri İslam ailesi batı hayat tarzının dayatmalarıyla ortaya çıkan, çekirdek aile değil, geniş bir aile yapısına sahiptir. Varlık sebebimiz olan ebeveyne karşı sorumluluğumuz ve geniş aile yapımızın temeli Kur'an-ı Kerim'de şöyle belirtilir:

"Rabbin O'ndan başkasına kulluk etmemenizi, anne-babaya iyilikle muamele etmenizi emretti. Şayet onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlılığa ulaşırsa onlara "öf" bile deme, onları azarlama, onlara güzel söz söyle." (İsra, 17/23)

Demek ki bu ayete göre ebeveynlerimiz (anne-baba), bizimle birlikte yaşayarak ailede gözlerini hayata yumacaktırlar. Geleneksel toplumlarda insan doğar doğmaz gözünü böylesi bir geniş aile içerisinde açar. Bu tip aile yapıları ferdin doya doya ait olma, mensub olma duygusunu yaşadığı bir cemaat örneğidir. Çağımızda modern devlet, yedeğine aldığı medya gücü sayesinde aidiyet duygusunu yokedicilik jakobenci ve totaliter bir politika izlemektedir. Bu anlayış mini bir cemaat modeli oluşturan aile kurumunu ortadan kaldırıcı bir misyon yüklediği için, modern devletle fert karşı karşıya gelince, fert kolayca yutulmakta, yenik düşmektedir. Bütün moral unsurlarını, ümitlerini kaybeden fertte kişilik parçalanması meydana gelmekte ve bu durum, yalnızlığı derinleştirmektedir. Sanayileşme, modernleşme ve kentleşmenin baskın gücü karşısında ferdin ayakta ka-

labilmesi, geniş bir aile kurumu olan cemaati yaşatmakla sağlanabilir. Çünkü bu cemaat ortamı modernizmin sıkıcı ve aidiyet bağlarını koparıcı fonksiyonuna karşı bireyi korur, yalnızlaşmasını önler. Bunun neticesi olarak da temeli vahye dayalı geleneksel aile yapımız korunmuş olur. Bu tip geniş aileden son nesil, yani genç kuşak, birinci ve ikinci neslin hayat tecrübelerinden istifade eder; burada, sosyal, dini ve iktisadi bir dayanışma vardır. Ferdin rûhî gelişimi bu tip aile yapılarında daha sağlıklı ve daha dengeli bir seyir izler. Böyle bir toplumsal yapı izleyen milletin geleceği de daha aydınlıktır. Yeri gelmişken bir anekdot aktarmak istiyorum. Japonya'lı ünlü Toyota otomotiv firması sahibi *Eji Toyoda*'nın eşi *Bayan Toyoda* ile yapılan mülakattan bir bölümü şöyledir:

Soru: Japonya'da savaş yıllarından sonra sanayi devriminin gerçekleşmesinde kadının rolü ne olmuştur?

Cevap: Sanayi devriminin gerçekleşmesinde hiç kuşkusuz Japon kadınının payı büyüktür. Belki o, aynı fabrikada, aynı iş yerinde, aynı atölyede erkekle beraber çalışmadı. Ama Japon kadını, iş hayatında erkeklerin iş gücünü artırmada huzurlu bir aile ortamı geliştirerek onlara yardımcı oldu. Dahası Japon kadını, ülkesinin kalkınmasını sürdürecektir, kendi değer yargılarıyla harmanlanan genç nesillerin eğitimine büyük önem verdi. Onlar, aile kavramını ve ailenin kutsallığını önde tuttu.⁶ Çocuk eğitimcileri ve pedagoji uzmanlarınca da bilinmektedir ki, anne kucağından, şefkat ve sevgisinden mahrum olarak yetişen çocukların karakteri üzerinde olumsuzluklar ve kişilik bozulmaları meydana gelmektedir.

BATI'DA AİLE KURUMUNA SARILMA SEBEPLERİ

Aydınlanma düşüncesiyle birlikte iman çağı sona eren Batı toplumlarında aile hayatı dağılmıştır. Zaten "aile bağları ve aile kavramları yaşadığı sürece devrim güçsüz kalacaktır"⁷ anlayışının yaşam tarzı haline getirildiği marksist toplumların aile yapısından bahsetmeye hiç gerek yoktur. Nitekim *Mihail Gorbaçov*'un komünizme yönelik ilk eleştirisinde, aile müessesesini bozduğunu ve çocukları ana sevgisinden mahrum ettiğini söylemiş olması, örnek olarak yeter ve artar bile. Özellikle Batı'da onbeş yaşına ayak basan gençler, özgürlük adına "kendin kazan kendin ye" felsefesiyle sokağa bırakılıyor. Böyle bir anlayış her ne kadar özgürlük adına yapıyorsa da, gençlerin, daha baharlarında hayatın acımasızlığı karşısında direnme ve ayakta durma güçlerini öldürüyor. Bunun sonucu, her türlü

alkolizmin ve uyuşturucunun kucağına atılan genç dimağlar şiddet yanlısı, tüm geleneksel değer yargılarına karşı savaştan bir ruhla donanıyor. İşte Batı, bugün bunun acısını ve ızdırabını çekiyor. Her türlü aşkın değer yargısından âzâde olarak yetişen gençler (erkek-kız), evliliği, aile yuvası kurmayı hiç düşünmüyor. Evliliğe bir ibadet olarak değil, bir yük olarak veya biyolojik bir ihtiyaç olarak bakıyor. Bu anlayış sosyal hayatta kendisini, toplumsal yapıyı çatlatacak bir boyutta farklı anti sosyal gruplar şeklinde ifade etmeye çalışıyor.

Ülkemizde maalesef ilkesizlik olunca, Batı'nın çürümüş bu hayat tarzı toplumumuz için bir kurtarıcı olarak takdim ediliyor. Batı'da aile kurumunun çökmesine ve nice nice aile ocaklarının sönmesine vesile olan *Aşk Gemisi* ve *Dallas* gibi Amerikan yapımı filmler aracılığı ile gençliğimize metres hayatı çağdaş anlayış ve yaşam tarzı olarak gösteriliyor. Bu kültür emperyalizminin etkileri bizim geleneksel aile yapımız üzerinde büyük tahribatlar yapmaya başladı. Bunun en belirgin örneği son yıllarda boşanma davalarının artmış olması ve özellikle büyük kentlerde komünal yaşam biçimlerinin yaygınlık kazanmaya başlamasıdır.⁸ Boşanmaların başlıca sebebi olarak; işsizliğin artması, televizyonda oynatılan yabancı pembe filmlerin etkisi, islam'ın öngördüğü mahremiyet sınırlarına tecavüz, sanat ve edebiyat yoluyla müstehcenliğe gençlerin özendirilmesi, eşlerin birbirlerini aldatması (zina), reklam endüstrisi sayesinde kapitalist tüketim arzularının körüklenmesi gibi faktörler sayılabilir.⁹

Tüm materyalist toplumlarda vahiyle irtibatlı temel değer yargıları askıya alındığından, ailenin iki temel direği anne ve baba da saygınlığını yitirmiş durumdadır. Anne ve baba çocuklarına yabancılaşıyor; çocuklar da anne ve babalarına yabancılaşıyorlar. Halbuki, İslamî düşünce ve yaşam tarzında böyle mi? Elbette hayır. İslami düşünceye göre, kişinin cenneti ve cehennemi, ferdin anne ve babası olarak nitelendirilmiş, ayrıca Allah'a itattan sonra anne-babaya itaat ve saygı bir emir olarak kabul edilmiştir.¹⁰ İslamî terbiyeden beslenen anlayışa göre ebeveyn ister müslüman olsun, isterse müslüman olmasın, müslüman bir evlada düşen görev, anne ve babasının maddî alanda bütün ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu bir zorunluluktur. Ünlü İslam bilgini *Ebu'l-A'la el-Mevdudî*'nin dediği gibi, "İslam toplumundaki kollektif ahlâk, çocukların anne ve babalarına müteşekkir ve saygılı olmalarını zorunlu kılmaktadır."¹¹ Herşeyin ötesinde bu zorunluluk sadece Kur'an'da emredilen bir emir ve tav-

siye değil, ayrıntılarını Fıkıh ve Hadis kitaplarında bulabileceğimiz anne ve babanın hak ve yetkileri olarak geçer çocuklar üzerinde...

GELENEKSEL İSLAMİ AİLE YAPIMIZIN DEĞİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Türkiye'de geleneksel aile yapımızın değişimini hızlandıran âmillerin başında, halkın gönüllü tercihinden öte bir takım siyasi, iktisadi, ictimai ve politik kararlarla ve müdahalelerle hükümetlerin zorunlu yönlendirmeleri olduğu söylenebilir. Bir örnek vermek gerekirse 1930'lu yıllarda Türkiye'de nüfusun % 70'i kırsal kesimde, köyde, kasabada yaşıyordu.¹² Ancak nüfusun % 30'u şehirlerde idi. Aynı zamanda o yıllar tarım toplumundan sanayi toplumuna geçmeye başladığımızın miladı olarak düşünülebilir. Türkiye'de kırdan kente iç göçteki hareketliliğin başlıca sebebi olarak sosyal ve iktisadi şartların gerekliliği şeklinde bir yargıya varmak, salt gerçekçi bir değerlendirme olamaz. 1930'lu yıllar "radikal modernite"nin toplumsal değişimi hızlandıracak bir biçimde uygulamaya konulduğu devrim yıllarıydı. Nüfusun büyük bir kesimini oluşturan kırsal kesim hâlâ hayatını geleneksel manada da olsa İslami normlara göre sürdürüyordu. Bu görüntü ve gerçeklik ister istemez siyasi, iktisadi, dinî, fikri ve sosyal alanda resmi ideolojinin bu kesim üzerinde yapmak istediği uygarlık değişimini, tabiri caizse işlevsiz hale getiriyordu. Yapılan inkılapların tesiri olabilmesi için, Türkiye nüfusunun %70'ini oluşturan bu kırsal halk kesimi, modernitenin bütün kurum ve kurallarıyla yaşamaya çalışıldığı kente taşınması gerekiyordu. Yavaş yavaş, kırsal kesim insanımız doğup büyüdüğü köylerinden kentlerin gettolarına, kenar ve gecekondu mahallelerine taşınmaya başladı. Bugün kentleri çevreleyen mekanlarda, varoşlarda kırsal kesim insanlarımız yaşamaktadırlar. Elbette şehir hayatının ağır ekonomik ve sosyal problemleri geniş aile yapısını ortadan kaldırdı. İnsanımız, 70-80 m²lik evlerde, konutlarda yaşamaya mahkûm edildi. Çünkü, şehir hayatı bir noktada çekirdek aile hayatından oluşmaktadır. Ailede evlilik çağına gelen gençler mecburen mekan darlığı nedeniyle aile yapısından koparak başka mekanlara taşınmak zorunda kaldı. Böylece, İslâmî geleneğin canlı ve coşkulu bir şekilde yaşandığı baba ocağından ayrılarak, yaşlı kuşağın tecrübelerinden de istifade etme imkanını kaybeden bu insanlar, ağır ağır kırdan şehre taşıdıkları geleneklerinden de kopmaya, modernitenin ağına düşmeye başladılar. Bunun akabinde sosyal ilişkiler de zayıf

gördü. Meskenler nerede ise misafiri ağırlayabilecek kapasiteyi kaybetti. Böyle bir hayat tarzı ister istemez kutsal kabul edilen aile yapımız üzerinde olumsuz etkiler yaptı. Başta, *değerler* bazında bir savrulma kendini iyice hissettirmeye başladı. Evlerin bile küçüldüğü böyle bir dar dünyada acaba kim anne ve babasını bu çatı altında kendisiyle birlikte barındıracaktı? Böylesi bir toplumsal değişimden sonra aynen Batı'da olduğu gibi tek bir çıkar yol vardı, o da "huzurevi" denilen mekanlarda zorunlu olarak anne ve babaları ikamet etme olayıydı. Bunlar, çağdaş toplum anlayışlarının dayattığı sıkıntılardı. Bu problemin ortaya çıkışında, nüfus artışı ve ekonomik sebeplerin etkin olduğu söylenir de, fitratlara aykırı olarak geliştirilen modern hayat telakkisi hiç gündeme getirilmez.

KENTLERİN VAROŞLARINDA DİNİN DİRENİŞ HATTI OLUŞTURMASI

1970'li yıllara gelindiğinde, özellikle kentlerin varoşlarında yaşayan insanımızın, modernitenin İslam ailesine yaptığı olumsuz etki karşısında çözülmeyi durdurabilmek için bazı çözümlere başvurduğunu görüyoruz. O da şehirlerin gettolarında yoğunlaşan kırsal kesim insanımız, inanç, düşünce ve benliğini korumak, sosyal ilişkilerini koparmamak, dahası, kimlik kaybına uğramamak için aynı köyden, aynı kasabadan, aynı ilçeden gelenlerle kurdukları yerel bir dernek veya vakıf çevresinde toplanmaya başladılar. *Bu girişim her ne kadar milliyetçilik, bölgecilik gibi yorumlansa da bu, toplumun zencileri olmamaya karşı atılmış bir adım, kazanılmış bir siper ve yabancılığa karşı direniş karargahıydı.* Bir defa kırsal kesimden kente göç etmiş kalabalıklar, eğer bir cemaattan yoksunsalar, o toplumun anti-sosyal gruplarını oluştururlar. İşte böyle bir sapmaya fırsat kalmadan bu muhafazakar gruplar, değişik şekillerde şehir hayatında kurdukları yerel kültür dernekleri ya da katıldıkları cemaatleri sayesinde ayakta kalabiliyorlar. Şehir hayatında muhafazakar ailelerin oğlan evlendirip kız gelin etmelerinden tutun da, ekonomik ve sosyal ilişkilere varıncaya kadar sürdürülecek olan çabalar için, yaşadığımız dönemde, muhakkak bir cemaat içinde olmak zorunluluk halini almıştır; velevki bu, kurulan yerel dernekler çevresinde olsa bile...

Cemaat olma özelliğini taşıyan bu tip örgütlenmeleri başarmada kırsal kesim insanımızın, şehre okutmak için gönderdiği tavşanın keşif kolu müslüman öğrencilerin önderlik ve gayretleri de asla unutulmamalıdır. Batılılaşmış doğru kimi sosyologların iddia ettikleri gibi, kentlerin va-

roşlarında oturan bu insanların sıkı sıkıya dinlerine sarılmış olmaları modern hayata ayak uyduramamanın bir neticesi değil, bilinçli bir tercih meselesidir. Artık psikolojik kuramın, "din, yoksulların sığınağıdır" tezi¹³ şimdilerde bütün dünyada iflas etmiştir. Din, bugün sadece yoksulların, taşralıların bir sığınağı değil, kentsoyluların da bir sığınağıdır.¹⁴ Günümüzde dine dönüş çabaları kentlerde daha bir yükseliş trendini artırmaktadır. Tanrı'sız bir dünyada yaşamak artık mümkün değildir; sektüler bir kimlikle tanımlanan siteler, İslamın gönülleri kucaklayıcı sıcaklığına koşmaktadır. Acaba 'din, taşralıların, yoksulların etik değerler açısından bir sığınağıdır', diyen çağdaş bilim papazları kentlilerin İslamla şereflenme tercihlerini nasıl bir gerekçe ile izah edecekler? Hâlâ, dinin menşeyini vahiyden bir dünyada mı arayacaklar? Biz onlara sadece şunu söylüyoruz: İnsan fitratına aykırı olan tezlerin yaşama telakkileri bitmiştir. Gezegelimizde medeniyetler bir ayrışmaya ve saflaşmaya doğru gidiyor; bu gidişi de teomorfik (Allah merkezli) din belirliyor.

Yaşadığımız dünyada tüm modern paradigmlar altüst olmaktadır. Dini hayattan kopuk olan sosyal kurumlar bile, kendi gerçekliğini ispat edemez bir hale gelmiştir. Örneğin, bugün Batı'da çocukları tarafından "huzurevlerine" terkedilen insanlar eğer varlıklı kesimdenseler, haftanın belli gün ve saatlerinde kendileriyle sohbet edecek paralı göstermelik insanlar tutuyorlar; belli bir süre yalnızlık havasından kurtulmak için.¹⁵ Batı, niye bu hale geldi? İnsanlar tam bir bakıma, korunmaya muhtaç oldukları sırada kendileriyle konuşacak, dertlerini, hüznü ve sevinçlerini paylaşacak bir insan bile bulamıyorlar. Bunlar da bir zamanlar gençti, güzeldi, parası vardı, yıldızdı, şöhreti parlamıştı, makamı, mevkisi vardı. Bu sebeple bir takım insanlar menfaate, çakara, ikiyüzlülüğe dayalı da olsa sahte dostluklar, arkadaşlıklar kuruyorlardı. Ya şimdi! Yaşlanıldı, fizikî yapı çöktü, şöhretler bitti, yıldızlar söndü, artık insanlar bunları dışladılar. Ya da bu insanlar yalnızlıklarını, dışlanmışlıklarını gidermek için ya kendileriyle ücret karşılığında konuşacak özel psikologlar tutacak yahut hayvanlar derneğinin en aktif üyesi olacak; aslan besleyecek, kaplan besleyecek... Başka da yapacağı birşey yok. İnsan fitratına aykırı olan böyle bir hayat tarzı nereye kadar gidebilir, ne zamana kadar sürer? İşte İslamın kıymeti burada ortaya çıkıyor. İnancın yoksun bir hayat, dahası, çıkar ilişkilerine ayarlı bir hayat, toplum içinde yalnızlaşmayı, çürümeyi ve bunalımı artırır. Bu terkedilmişlik psikolojisi, toplumu değişik tat-

min yollarına sürükler. Bunlar, ardı arkası kesilmeyen intiharlar, alkolizm, uyuşturucu madde kullanma bağımlılığı, saldırgan anti-sosyal grupları üretme, yağmalama, cinsel sapıklık, soygun, cinayet, cinnet, şiddet... gibi değişik felaketlerdir.

SONUÇ:

Bugün Batı kentlerinde gece sokağa çıkmak, hatta gündüz bile bazı mahalle ve sokaklara girmek mümkün değildir. Geçtiğimiz yıl dünyada Washington cinayetler başkenti seçildi. Bütün bunların temelinde insan fitratına aykırı materyalist anlayış ve zihniyetlere sarılma yatmaktadır. Kurtuluş, ancak insanın vahye dönmesi ve vahiy ile yeniden aydınlanmasıyla gerçekleşecektir. Netice olarak, *modernitenin acımasız saldırıları karşısında İslam ailesini korumak ve kollamak, varoluş köklerimizden yeniden dönmekle sağlanabilir.*

DİPNOTLAR:

- 1 Fichter, Joseph, *Sosyoloji Nedir?* (Çev: N. Çelebi) Konya, ts. s. 143
- 2 Fichter, Joseph, a.g.e., s. 143
- 3 Geniş bilgi için bakınız. Bulaç, Ali, *Çağdaş Kavramlar ve Düzenler*, İstanbul, Düşünce Yayınları, 1981, s. 62
- 4 Meriç, Ümit, *"İslam'da Aile"* İlmî Neşriyat İç ve Dış Ticaret A.Ş. Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, 9. (1989) s. 177
- 5 Meriç, Ümit, *"İslam'da Aile"*, s. 177
- 6 Bkz. Milliyet Gazetesi, 13 Mayıs 1990
- 7 Reich, Wilhelm, *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı*, (Çev: B. Onaran), İstanbul, Payel Yayınları, 1975, s. 154-155
- 8 Erkal, Mustafa E., *"Türk Ailesi ve Batı Avrupa'daki Bazı Değişmeler"*, Türk Yurdu, cilt: 9, sayı: 14, (1988), s. 17
- 9 Geniş bilgi için bkz. *Boşanma İstatistikleri*, 1979, Başbakanlık DİE Yayını, No: 939, Ankara, 1981, s. 1
- 10 İsrâ, 17/23
- 11 Mevdudi, Ebu'l-A'la, *Tefhimu'l-Kur'an*, (Çev: Heyet), İstanbul, İnsan Yayınları, 1986, c.3, s. 94
- 12 Hotham, David, *Türkler*, (Çev: M. Ali Kayabal), İst., Milliyet Yayınları, 1973, s. 194
- 13 Dinin menşeyi hakkındaki görüşler için bakınız. Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara, Ocak Yayınları, 1988, s. 29-32
- 14 Vergin, Nur, *"Din ve Devlet İlişkileri: Düşüncenin Bitmeyen Senfonisi"* Türkiye Günlüğü, sayı: 29 (Temmuz-Ağustos 1994) s. 5-19
- 15 Özgün bir çalışma için bkz. Öke, M. Kemal, *"Avrupa'da ve Amerika'da Aile Kurumu ve Devlet Kuruculuğu"* Türk Yurdu, (Mayıs 1988) s. 10-15